

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Wkład w zrównoważony rozwój: rola sprawiedliwego handlu i związanych z handlem pozarządowych systemów zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem”

COM(2009) 215 wersja ostateczna

(2010/C 339/12)

Sprawozdawca: **Richard ADAMS**
Współsprawozdawca: **Madi SHARMA**

Dnia 5 maja 2009 r. Komisja, działając na podstawie art. 262 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, postanowiła zasięgnąć opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie

komunikatu Komisji do Rady, Parlamentu Europejskiego i Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego: „Wkład w zrównoważony rozwój: rola sprawiedliwego handlu i związanych z handlem pozarządowych systemów zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem”

COM(2009) 215 wersja ostateczna.

Sekcja Stosunków Zewnętrznych, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię 7 stycznia 2010 r.

Na 459. sesji plenarnej w dniach 20–21 stycznia 2010 r. (posiedzenie z dnia 20 stycznia 2010 r.) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 184 do 3 – 10 osób wstrzymało się od głosu – przyjął następującą opinię:

1. Wnioski i zalecenia

1.1 EKES od wielu lat aktywnie zachęca przedsiębiorstwa i organizacje pozarządowe do podejmowania szeroko zakrojonych inicjatyw w zakresie zrównoważonej produkcji. Z zadowoleniem przyjmuje zatem komunikat Komisji, w którym podkreśla i popiera ona coraz większą rolę systemów oznakowań produktów trafiających do konsumentów, co umożliwia im dokonanie wyboru.

1.2 Choć prawdą jest, że dzięki dobrowolności stosowania tych oznakowań mają one bardziej dynamiczny charakter i lepiej dostosowują się do potrzeb rynku, to zaleca się wspieranie takich systemów za pośrednictwem zasobów i przepisów mających na celu poprawę ich przejrzystości, skutków i wiarygodności oraz zdolności producentów do wpływania na nie i do uczestniczenia w nich na zasadach certyfikacji. Sojusz ISEAL, niezależne światowe zrzeszenie działające na rzecz systemów norm społecznych i środowiskowych, proponuje ramy służące łączeniu systemów, co ma umocnić ustalanie norm i ich obiektywną analizę. Należy dążyć do harmonizacji podejść, jeżeli są zbieżne, dbając o przejrzyste informacje na temat różnic między nimi.

1.3 Komitet podkreśla rolę, którą odegrał sprawiedliwy handel zwłaszcza w pobudzeniu praktycznych działań konsumentów w zakresie nabywania produktów zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju, zwiększając różnorodne zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego. Pożądane jest dalsze zaangażowanie Komisji we wspieranie organizacji społeczeństwa obywatelskiego w zwiększaniu świadomości konsumentów oraz promowanie systemów zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem. Stwarza to dodatkowe możliwości budowania solidarności społecznej i pozytywnych działań w tym zakresie. Skierowanie wsparcia do państw członkowskich, w których nie ma takich systemów, mogłoby być szczególnie skuteczne, jeżeli działają w nich

organizacje społeczeństwa obywatelskiego propagujące wzrost i zrównoważony rozwój.

1.4 Fakt, że w ostatnich latach nastąpił rozkwit sprzedaży wszelkich form produktów zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju, wskazuje na to, że nadszedł czas, by Komisja poważnie rozważyła, w jaki sposób normy i procesy z tym związane mogą wpłynąć na jej działania w ramach WTO, zwłaszcza w związku z międzynarodową polityką handlową wobec krajów rozwijających się, w ramach której kładzie się większy nacisk na czynniki społeczne i związane z ochroną środowiska ⁽¹⁾.

2. Wstęp

2.1 O różnicy między znakiem sprawiedliwego handlu a innym oznakowaniem często decyduje pochodzenie produktu. Znak sprawiedliwego handlu powstał w odpowiedzi na niesprawiedliwe traktowanie ubogich w ramach handlu światowego, a popierały go ruchy „postępowe”, solidarnościowe i wspierające rozwój, z których większość powstała w latach siedemdziesiątych. Działający w tym samym czasie i wyrastający z sektora przedsiębiorstw ruch odpowiedzialności społecznej biznesu także wprowadził do łańcucha dostaw normy społeczne i środowiskowe oraz stworzył podejście, które dominuje wśród producentów i konsumentów. Oba ruchy wpływały na siebie, na przykład znak sprawiedliwego handlu zaczął odzwierciedlać minimalne standardy pracy, a ruch odpowiedzialności społecznej biznesu przyjął mechanizm oznaczania produktów dających konsumentowi określone gwarancje. Dziś, gdy zmiana klimatu i zużycie zasobów nabrały decydującego znaczenia dla przyszłości świata, ukierunkowane na konsumentów aspekty wszelkich takich gwarancji czy znaków certyfikacyjnych można uznać za oznakowanie świadczące o poszanowaniu zasad zrównoważonego rozwoju.

⁽¹⁾ W tym kontekście należy odnotować rozdział dotyczący handlu i zrównoważonego rozwoju (rozdział 13) umowy o wolnym handlu między UE a Koreą.

2.2 W roku 2005 na wniosek prezydencji brytyjskiej Komitet Ekonomiczno-Społeczny opublikował opinię w sprawie etycznego handlu i systemów gwarancji konsumenckiej ⁽²⁾. Stwierdził, że takie dobrowolne systemy (zwykle w postaci znaku certyfikacyjnego lub znaku gwarancji) mogą wnieść znaczący wkład w zrównoważony rozwój oraz w bezpośrednie angażowanie konsumentów w pozytywne i mocne reakcje na globalizację. W opinii tej zbadano także wymagania niezbędne dla skuteczności takich systemów, adekwatność polityki określonej w UE, potrzebę pilnego wyjaśnienia sytuacji oraz potrzebę koordynacji działań. W opinii opowiedziano się również za utworzeniem ram, które stanowiłyby odpowiednią bazę dla porównywania systemów gwarancji konsumenckich z innymi instrumentami służącymi osiągnięciu podobnych celów. Komitet twierdził, że zapewniłoby to instytucjom i państwom członkowskim UE wskazówki co do spójności kierunków polityki oraz praktyczne narzędzie oceny wykorzystania zainwestowanych zasobów. Jest więc zatem szczególnie zadowolony z faktu, że konkluzje te zostały w pełni uwzględnione, a nawet rozwinięte, w przedmiotowym komunikacie.

2.3 Przez te cztery lata sprzedaż produktów z takimi oznakowaniami gwarancji niezwykle wzrosła: np. o 400 % w przypadku produktów opatrzonych znakiem sprawiedliwego handlu i o 365 % w wypadku Utz Certified. Tendencja ta nadal się utrzymuje i najwyraźniej nie wpłynęła na nią recesja. Wiodący przetwórcy i producenci światowi przekształcają całe marki i kategorie produktów w produkty sprawiedliwego handlu, a sprzedawcy detaliczni przechodzą na inne serie produktów. W odpowiedzi na zainteresowanie konsumentów stworzono lub rozwinięto wiele znaków gwarantujących przestrzeganie zasad związanych ze zrównoważonym rozwojem. Istnieją wyraźne przykłady, że systemy te mają współmierne skutki. Wywołało to pytania o to, czy konsumenci wiedzą, jakie są różnice między różnymi znakami i jakie namacalne korzyści odnoszą producenci.

2.4 EKES poważnie i nieustannie interesuje się tym tematem. W wydanej w 1996 r. pierwszej opinii w sprawie ruchu oznaczania produktów sprawiedliwego handlu ⁽³⁾ Komitet przedstawił trzy główne zalecenia: utworzenie wysokiej jakości systemów międzynarodowej certyfikacji i kontroli, zachowanie dobrowolnego charakteru tego procesu oraz wsparcie przez Komisję zarówno organizacji producentów uczestniczących w sprawiedliwym handlu w krajach rozwijających się, jak i publicznych kampanii edukacyjnych i podnoszących świadomość w Europie.

2.5 W październiku 2009 r. Komitet potwierdził te poglądy w swej opinii w sprawie produktów spożywczych w sprawiedliwym handlu ⁽⁴⁾ (sprawozdawcą był Hervé Coupeau). Niniejsza opinia jest z nią w dużym stopniu zbieżna, lecz odnosi się w szczególności do komunikatu Komisji i zawiera poszerzone zalecenia zgodne z utrwalonym stanowiskiem Komitetu.

3. Streszczenie komunikatu Komisji

3.1 Różne znaki potwierdzające zgodność z zasadami zrównoważonego rozwoju stały się elementem codzienności konsumentów. Umożliwiają im one wspieranie szeregu celów związanych ze zrównoważonym rozwojem. Znak sprawiedliwego handlu jest określany jako jeden z nich i koncentruje się na następujących aspektach: ocenie i certyfikacji warunków pracy i ochrony środowiska, które spełniają lub przewyższają minimalne normy międzynarodowe, sprzyjających warunkach handlowych oraz przybierających różne formy dopłat dla producentów w krajach rozwijających się. To właśnie podejście jest wyraźnie eksponowane w komunikacie. Ze względu na możliwość dezorientacji konsumentów Komisja zamieszcza załącznik, w którym przedstawia definicję tego, co rozumie przez sprawiedliwy handel, oraz rozróżnia następujące podejścia ⁽⁵⁾:

- 1) **sprawiedliwy handel sensu stricto;**
- 2) **inne „niszowe” certyfikowane produkty nieuczestniczące formalnie w sprawiedliwym handlu, lecz przeznaczone dla konsumentów świadomych problematyki zrównoważonego rozwoju (Rainforest Alliance, Utz Certified);**
- 3) **produkty objęte podstawowymi normami, docelowo obowiązującymi w całej branży [np. Kodeks sektora kawy - Code for the Coffee Community (4C)]; Etyczne Partnerstwo Producentów Herbaty - Ethical Tea Partnership;**
- 4) **pozostałe (bez wskazania konkretnej nazwy).**

3.2 Komisja przyznaje, że chociaż istnieje wiele różnych znaków i oznakowań konsumenckich, to próby ich uregulowania mogłyby przynieść efekty przeciwne do zamierzonych. Są to zasadniczo systemy dobrowolne, dynamicznie reagujące na potrzeby handlu i konsumentów, a regulowanie ich mogłoby niepotrzebnie ograniczyć ich rozwój.

3.3 Zaufanie i świadomość konsumentów można jednak poprawić, definiując te systemy w sposób wyraźny i przejrzysty oraz zapewniając ich niezależne monitorowanie, co również jest ważnym wymogiem. Oczekuje się dalszej analizy skutków i korzyści tych systemów, choć Komisja po raz kolejny wyraźnie stwierdza, że nie ma zamiaru określać odpowiednich norm w zakresie zrównoważonego rozwoju, których powinny przestrzegać te prywatne systemy. Proponuje jednak następujące ogólne zasady:

- **zachowanie w całej UE pozarządowego charakteru prywatnych systemów w UE;**
- **zbadanie możliwości synergii systemów i poprawy ich przejrzystości z punktu widzenia konsumentów i producentów;**
- **wypracowanie porozumienia dotyczącego podstawowych rozsądnych wymogów dotyczących procesów obowiązujących w omawianych systemach;**
- **obiektywne ustalenie faktów dotyczących względnego oddziaływania różnych związanych z handlem prywatnych systemów zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem.**

⁽²⁾ Dz.U. C 28 z 3.2.2006, s. 72–81.

⁽³⁾ Dz.U. C 204 z 15.7.1996, s. 41.

⁽⁴⁾ Dz.U. C 318 z 23.12.2009, s. 29.

⁽⁵⁾ Komunikat odnosi się do kryteriów sprawiedliwego handlu określonych przez ruch sprawiedliwego handlu i wymienionych w rezolucji Parlamentu Europejskiego z dnia 6 czerwca 2006 r. w sprawie sprawiedliwego handlu i rozwoju (A6-0207/2006).

3.4 Cel niektórych z tych systemów gwarancji, czyli rozwój uboższych krajów, jest równocześnie głównym dążeniem zarówno WTO, jak i polityki handlowej UE. Komunikat zawiera propozycję, by prywatne inicjatywy w zakresie certyfikacji zgodności z zasadami zrównoważonego rozwoju – przy założeniu, że byłyby one zgodne z zasadami przejrzystości i niedyskryminacji – uzupełniały procesy liberalizacji handlu.

3.5 Ponieważ w UE 16 % PKB przeznaczane jest na wydatki organów publicznych, w komunikacie omawia się sposób włączenia wymogów związanych ze zrównoważonym rozwojem do procedur zamówień publicznych. Wskazuje się na fakt, że o ile wprowadzenie wymogu, by zamawiane produkty podlegały certyfikacji w ramach określonego systemu znakowania, jest sprzeczne z przepisami dotyczącymi zamówień publicznych, to wprowadzenie odpowiednich wymogów w zakresie procesów produkcyjnych jest zgodne z prawem, a spełnienie tych wymogów może zapewnić między innymi rejestracja w określonym systemie znakowania produktów będących przedmiotem etycznego handlu ⁽⁶⁾.

3.6 Komisja wsparła sprawiedliwy handel oraz inne inicjatywy związane z handlem i przestrzeganiem zasad zrównoważonego rozwoju, przeznaczając na nie w latach 2007 i 2008 19 mln euro, głównie na podnoszenie świadomości w UE. Zamierza ona nadal udzielać wsparcia, w szczególności w zakresie analizy skutków oraz zachowania przejrzystości na rynku, jak również zachęcać państwa członkowskie do takich działań.

4. Uwagi ogólne

4.1 Terminu „sprawiedliwy” ani „sprawiedliwy handel” nie da się usankcjonować prawnie, co oznacza, że może się nim posługiwać każdy w znaczeniu mniej uzasadnionym lub korzystnym niż w przypadku znaku sprawiedliwego handlu. W takich warunkach zasadnicze znaczenie ma rozpoznawanie przez konsumenta procesu certyfikacji i tworzenia gwarancji, który kryje się za danym znakiem. W praktyce odnotowuje się, że inne związane z handlem pozarządowe systemy zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem lub systemy jej zapewniania w przedsiębiorstwach w miarę możliwości nie posługują się terminami „sprawiedliwy” czy „sprawiedliwy handel”, aby uniknąć mylenia ich ze sprawiedliwym handlem.

4.2 Od poprzedniego komunikatu Komisji na ten temat minęło dziesięć lat. W tym czasie ogromnie zwiększyło się zainteresowanie społeczeństwa tą kwestią, czemu sprzyja coraz większa świadomość problematyki zrównoważonego rozwoju oraz związana z tym tendencja przedsiębiorstw do przestrzegania w swoim łańcuchu dostaw pewnych norm etycznych, społecznych i związanych z ochroną środowiska. Komunikat ten pojawia się zatem w dobrym momencie, by dostarczyć aktualnych informacji na temat rynku, który w 2009 roku był wart w Europie ponad 2 mld euro, jeżeli chodzi o znak sprawiedliwego handlu, a przynajmniej drugie tyle przyniosą inne oznakowania produktów zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju. Stanowi to jednak stosunkowo niewielką część europejskiego handlu towarami importowanymi z krajów rozwijających się i należy zauważyć, że w komunikacie Komisji termin „niszowy”, który stosuje się do

⁽⁶⁾ Dowodzi tego także fakt, że 29 października 2009 r. Komisja Europejska postanowiła wysłać do Holandii formalny wniosek w sprawie udzielenia przez prowincję Noord-Holland zamówienia publicznego na dostawy i obsługę automatów z kawą. Zdaniem Komisji zastosowana przez tę prowincję procedura udzielania zamówień publicznych nie spełniała wymogów przedstawionych w przepisach UE dotyczących zamówień publicznych, a zatem ograniczała konkurencję.

opisania oznakowań konsumenckich innych niż znak sprawiedliwego handlu, powinien odnosić się także do sprawiedliwego handlu, który sam stanowi niszowy znak zgodności z zasadami zrównoważonego rozwoju.

4.3 Znaki zgodności z zasadami zrównoważonego rozwoju przestają być jednak niszowe na rynkach poszczególnych krajów i określonych produktów. Tropical Commodities Coalition, organizacja pozarządowa z siedzibą w Holandii, podaje na przykład, że w Holandii 25 % konsumowanej kawy pochodzi z handlu etycznego. Dlatego szczególne znaczenie ma zapewnienie, by konsumenci mieli jasny obraz sytuacji.

4.4 Należy zrozumieć, że wykorzystanie terminu „sprawiedliwy handel” (lub „dobre pochodzenie” czy innych terminów na etykietach) oznacza bezwzględną wartość etyczną, jaką przedstawia produkt, natomiast w rzeczywistości odpowiada to zauważalnej, lecz jednak minimalnej, poprawie. Takie kategorięczne stwierdzenia biorą się raczej z potrzeby uproszczenia zasad sprzedaży konsumentowi, niż z chęci celowego wprowadzenia w błąd, lecz powodują, że konsument może być rozczarowany, jeżeli jego oczekiwania się nie spełnią.

4.5 W przypadku sprawiedliwego handlu znak stanowi tylko jeden z dwóch komplementarnych kanałów sprawiedliwego handlu, drugim jest przebieg zintegrowanego łańcucha dostaw. W komunikacie tylko w niewielkim stopniu przeanalizowano dalekosiężne skutki ruchu sprawiedliwego handlu, jego oddolnych kampanii i akcji politycznych na Północy oraz działań wspierających producentów na Południu. Komisja nie poświęca też dość uwagi olbrzymiemu wkładowi jaki Utz Certified wnosi w zakresie bezpieczeństwa żywności dzięki wysoko rozwiniętemu w tym przypadku systemowi identyfikowalności, czy też pozytywnemu wpływowi certyfikacji Rainforest Alliance na łagodzenie zmian klimatycznych poprzez położenie nacisku na ochronę lasów tropikalnych. Należy uznać, że Komisja nie jest w stanie zbadać kompleksowo tych ważnych dodatkowych konsekwencji w swoim komunikacie bez znacznego rozszerzenia ram tego dokumentu. Komisja mogłaby rozważyć omówienie tych tematów w przyszłych dokumentach w sprawie tej polityki.

4.6 Chociaż Komisja przedstawia systemy zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem jako uzupełnienie prowadzonego w ramach WTO procesu liberalizacji handlu, ruch sprawiedliwego handlu odrzuca ten punkt widzenia w odniesieniu do siebie i woli postrzegać swoje podejście jako alternatywne partnerstwo handlowe. Inne systemy zapewniania zgodności opowiadają się za przeprowadzeniem przez WTO pogłębionej analizy, której celem byłoby zbadanie, w jaki sposób proces liberalizacji handlu może sprzyjać zrównoważonemu rozwojowi oraz zapobiegać sytuacji, w której wymogi społeczne, środowiskowe i gospodarcze związane z tym rozwojem są błędnie uważane za bariery w handlu.

5. Uwagi szczegółowe

5.1 Komitet szanuje stanowisko Komisji, która nie próbuje regulować systemów gwarancji, co z reguły powoduje zmniejszenie aspiracji i dynamiki oznakowań ukierunkowanych na problematykę społeczną i ekologiczną. Ramy, które nie są oparte na przepisach, wymagają jednak zarówno uczciwości niezależnych systemów certyfikacji, jak i potrzeby wyraźnego zrozumienia przez konsumenta, jakie gwarancje stwarzają poszczególne niezależne inicjatywy. Z tego wynika, że być może wszystkie takie systemy powinny opierać się na zatwierdzonych procedurach certyfikacji ISO 65.

5.2 Dobrze byłoby zachęcać do utworzenia wspólnego zestawu norm w dziedzinach, w których systemy wyraźnie się zająbiają, takich jak np. standardy pracy i stosowanie pestycydów. Istnieje także potrzeba przeprowadzenia wnikliwej oceny wpływu uwzględniającej znaczne różnice pomiędzy obiecwanymi skutkami różnych systemów, wśród których znajdują się: poprawa dostępu drobnym gospodarstwom do rynku, będąca celem sprawiedliwego handlu, poprawa zarządzania gospodarstwami, do której dąży UTZ Certified, dążenie do usamodzielnienia się poszczególnych organizacji producentów, do której w szczególności dąży sprawiedliwy handel, oraz bioróżnorodność, którą zajmują się Rainforest Alliance.

5.3 Chociaż Komisja postanowiła sama nie ustalać norm, popiera przeprowadzenie szeroko zakrojonego badania, w którym zestawiono by różnice między najważniejszymi systemami oraz korzyści płynące z tych systemów. Przejrzystość rynkowa uznawana jest za istotny wymóg leżący u podstaw systemów gwarancji etycznych ukierunkowanych na sprzedaż i EKES ogólnie popiera rozwinięcie tego projektu poprzez utworzenie portalu internetowego, który służyłby analizowaniu i omawianiu takich systemów. Główne kwestie, które należy uwzględnić, to jednak wyniki osiągnięte przez systemy w dziedzinach, w których mają one wspólne cele, oraz ich droga do konkretnych korzyści tam, gdzie się różnią. Należy zauważyć, że obecny kształt portalu (7) Konferencji NZ ds. Handlu i Rozwoju (UNCTAD) nie osiąga tych celów, milcząc na temat znacznych różnic między systemami i nie zapewniając jasności i rzeczowości, które są konieczne w przypadku takiego oficjalnego źródła informacji.

5.4 Proponuje się wspieranie opracowywania procedur warunkujących przejrzystość i wiarygodność znaków zgodności z zasadami zrównoważonego rozwoju, jak też zdolności producentów do uzyskiwania certyfikacji i dostępu do rynku oraz realizacji zadań organizacyjnych, od których to zależy. Można na

przykład udostępnić zasoby sojusznemu ISEAL (8), który w odpowiednich przypadkach zająłby się harmonizacją systemów, a w innych wyjaśniłby elementy niepowtarzające się w innych systemach. ISEAL jest organizacją skupiającą wiele zainteresowanych stron, na której forum można skonsolidować wspólne aspekty różnych systemów oznakowania oraz w sposób niezależny ocenić i wyjaśnić różnice.

5.5 W obecnych rozmowach na temat sprawiedliwego handlu i związanych z handlem pozarządowych systemów zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem organizacje producentów z krajów rozwijających się mają do odegrania niezaprzeczalnie ważną rolę (9). Należy także w większym stopniu uwzględnić ich doświadczenie z różnymi systemami zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem. Komitet uważa, że w ramach systemów zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem i we wszelkich ocenach ich skutków równie istotna rola powinna przypaść organizacjom producentów mającym doświadczenie w większości wiodących inicjatyw.

5.6 Zdecydowanie największa część całkowitej kwoty sprzedaży systemów sprawiedliwego handlu i związanych z handlem pozarządowych systemów zapewniania zgodności ze zrównoważonym rozwojem w Europie pochodzi z mniejszości państw członkowskich. Komitet zdecydowanie zaleca, by Komisja przyznała pierwszeństwo wspieraniu i finansowaniu organizacji społeczeństwa obywatelskiego w państwach członkowskich, w których programy zwiększania świadomości konsumentów w dziedzinie zrównoważonego rozwoju są mało dynamiczne oraz w których godne zaufania organizacje społeczeństwa obywatelskiego są w stanie je rozwijać.

5.7 Polityka handlowa UE od pewnego czasu uznaje ważną rolę sprawiedliwego handlu i jego potencjał w zakresie oddziaływania na światową politykę handlową. Komitet wzywa Komisję, by w ramach obowiązujących w WTO zasad dotyczących regulacji handlu odzwierciedliła rosnące znaczenie, jakie dla obywateli UE ma przynoszący korzyści społeczne handel zgodny z zasadami zrównoważonego rozwoju.

Bruksela, 20 stycznia 2010 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznoętrnych
Mario SEPI

(7) <http://193.194.138.42/en/Sustainability-Claims-Portal/Discussion-Forum/Fair-Trade/Web-links/>

(8) ISEAL to światowa organizacja na rzecz systemów norm społecznych i środowiskowych, której kodeksy dobrych praktyk są międzynarodowymi podręcznikami takich systemów norm.

(9) Podobnie jak w wypadku Światowej Organizacji Sprawiedliwego Handlu (WFTO) oraz Fairtrade Labelling Organisations International (FLO), które już włączają organizacje producentów z krajów rozwijających się w swoje systemy zarządzania, a także Rainforest Alliance (w skład jego międzynarodowego komitetu normalizacyjnego wchodzi właściciele ziemscy i rolnicy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, członkowie społeczności, naukowcy, technicy oraz inne zainteresowane podmioty), jak również Utz Certified, (członkami jego zarządu są m.in. przedstawiciele plantatorów kawy oraz podmiotów zajmujących się paleniem kawy i obrotem kawą, a także organizacji pozarządowych), zaś jego kodeks postępowania został oceniony i uznany przez wszystkie zainteresowane strony uczestniczące w programie.